

P. Grigoriou G a r ó. *Poreia pros ten Enoteta. Marsche vers l'Unité*. T. 1 — ss. 716; T. 2 — ss. 726. Athinai 1978.

Znany grecki publicysta i redaktor naczelny jedyne go katolickiego tygodnika w Grecji „Katholiki” Paulos Gregoriou

Garó, kapłan greckokatolickiego egzarchatu w Atenach, przedłożył monumentalne dzieło, które nakreśla drogę wio-

daćą ku jedności ze szczególnym uwzględnieniem chrześcijańskiego Wschodu. Dzieło to pod tytułem *Na drodze ku jedności* obejmuje dwa tomy, ukazujące całkiem nowy rozdział w historii stosunków między Kościołem wschodnim a Kościołem zachodnim. Nowy ten rozdział rozpoczął się 30 lat temu, a szczególnie Sobór Watykański II stał się milowym kamieniem najnowszego rozwoju stosunków pomiędzy obydwoma Kościołami. Catholica Unio z siedzibą w Würzburgu (RFN), dzieło Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, przyczyniła się do wydrukowania tejże encyklopedii. Poniżej chcemy zapoznać z treścią niniejszego dzieła.

TOM I

Po krótkiej przedmowie tom pierwszy rozpoczyna się zwięzłym wprowadzeniem w całość tych kwestii spornych, które doprowadziły do kościelnego rozłamu pomiędzy Wschodem a Zachodem. Po opisanu przyczyn nieszczęśliwej schizmy z 1054 r. przedstawione zostały usiłowania, które przedsięwzięto z obydwu stron dla odzyskania jedności Kościołów, a które — niezależnie od różnicowań oraz różnych koncepcji także w ważnych sprawach — setki lat **pozostawały** we wspólnocie dla dobra całego chrześcijaństwa. W związku z tym jest prawie zbędne przypominać, iż nawet z chwilą odzyskania pełnej wspólnoty przez obydwie Kościoły siostrzane pozostaną pomiędzy nimi pewne odrębności.

Rozdział II poświęcony jest radykalnej przemianie nastawienia w kwestii ponownego zjednoczenia, które stało się możliwe dzięki niespotykanemu dotąd otwarciu się Vaticanum II na sprawy innych Kościołów chrześcijańskich. Protagonistami tej przemiany kierowanymi przez Ducha Świętego byli papież Jan XXIII i ekumeniczny patriarcha Atenagoras I. Dzieło to kontynuowali z dużym powodzeniem ich następcy: papież Paweł VI oraz patriarcha Dymitr I. (Dodajmy tylko gwoli uzupełnienia, iż ten ostatni patriarcha wraz z papieżem Janem Pawłem II doprowadzili do oficjal-

nego rozpoczęcia dialogu teologicznego między katolicyzmem a prawosławiem w dniach 29 V—4 VI 1980 r. w Grecji, na wyspach Patmos i Rodos).

Rozdział III omawia historyczne spotkanie papieża Pawła VI z patriarchą Atenagorasem I w 1964 r. w Jerozolimie, gdzie przełamano lody i zakończono kilkusetletnie milczenie i gdzie oficjalnie położono podwaliny pod braterski dialog miłości. Odtąd obydwie Kościoły Wschodu i Zachodu kroczą naprzód w nowym klimacie ekumenicznym.

Następne partie pierwszego tomu zajmują się najważniejszymi wydarzeniami od momentu spotkania się papieża z patriarchą w Jerozolimie do czasu ogłoszenia tegoż dzieła głównie w Rzymie i Konstantynopolu, a także w innych Kościołach. Przede wszystkim ukazane zostały te wydarzenia, które posiadają charakter ekumeniczny, a więc spotkania oraz wzajemne wizyty różnych przedstawicieli obydwu Kościołów. Uwzględniono także wiele innych wydarzeń i usiłowań wspierających ekumenizm i międzykościelny dialog.

TOM II

Tom drugi składa się z 13 rozdziałów. Pierwszy z nich dotyczy zniesienia (1965) ekskomunik z 1054 r. Sprawia to, że historyczna scena prawosławnego Wschodu i łacińskiego Zachodu jest dziś jakże odmienna. Biegu historii nie podobna już zatrzymać. Fakt zniesienia ekskomunik prowadzi do przywrócenia jedności i odbudowania przyjaźni obydwu Kościołów.

Rozdział II omawia nadzwyczaj odważną decyzję papieża Pawła VI — którą trafnie scharakteryzowano — pójścia do Konstantynopola i odszukania tam swego brata ekumenicznego patriarchy Atenagorasa I (1967). Pod koniec rozdziału znajduje się rejestr oficjalnych wizyt, jakie patriarcha Konstantynopola złożył prawosławnym patriarchom południowej Europy.

Rozdział III poświęcono podróży Atenagorasa I do Rzymu w r. 1967. Rewizytą patriarchy, złożona papieżowi Pawłowi

wi VI, określana jest jako trzeci etap braterskiego dialogu. Rozdział kończy się relacją z podróży ekumenicznego patriarchy do Szwajcarii, gdzie złożył on w tym samym roku Światowej Radzie Kościołów oficjalną wizytę, a ponadto omawia jego rozmowy przeprowadzone w Londynie.

Rozdział IV przybliży czytelnikowi wizytę kardynała Willebrandsa, przewodniczącego Sekretariatu Jedności Chrześcijan w prawosławnym Kościele w Grecji (1971).

Rozdział V omawia wyłącznie wizytę kardynała Willebrandsa w autonomicznym prawosławnym Kościele Krety (1971).

Rozdział VI dokumentuje wizytę przedstawicieli katolickiego Kościoła Sycylii w r. 1970 w prawosławnym Kościele greckim. Z kolei sycylijska delegacja odwiedziła prawosławny Kościół na Krecie.

Rozdział VII streszcza rewizytę tych odwiedzin przez Kościół grekoprawosławny w r. 1973.

Rozdziały VIII-XI opisują zwrot świętych relikwii przez zachodni Kościół katolicki właściwym Kościołom Wschodu. Rozdz. VIII relacjonuje przekazanie głowy św. Andrzeja z Rzymu do Patras (1964), podczas gdy treścią rozdz. IX jest zwrot ciała św. Sabby przez Kościół wenecki kościołowi Jerozolimy (1965). Przedmiotem rozdz. X jest zwrot głowy św. Tytusa z Wenecji prawosławnemu Kościołowi Krety (1966), zaś rozdz. XI dotyczy zwrotu relikwii św. Izydora, także z Wenecji, prawosławnemu Kościołowi w Chiosie (1967).

Rozdział XII nakreśla stosunki między Rzymem a patriarchatami Wschodu. Najważniejsze wydarzenia, jakie zaistniały między Kościołem rzymskim a prawosławnymi patriarchatami po Soborze Watykańskim II, zostały tu chronologicznie zestawione. Przede wszystkim uwidacznia się rozwój wzajemnych kontaktów oraz współpraca katolickiego i prawosławnego Kościoła dotycząca zagadnień kościelnych interesujących obie strony. Wymienia się przyczyny i faktory, które doprowadziły do rozwoju i całokształtu stosunków w ramach braterskiego dialogu. W zakończeniu rozdziału omawia się stosunki między Stolicą Apostolską a melchickim patriarchatem Antiochii.

Rozdział XIII i ostatni dedykowany jest kontaktom między Kościołem katolickim a protestanckimi wspólnotami. Podkreśla się w nim ów nowy początek, kiedy za pontyfikatu papieża Jana XXIII nastąpił nieznan dotąd zwrot względem Kościoła anglikańskiego dzięki pośrednictwu kard. Bea. Wreszcie rozdział ten kończy się ogólnym przeglądem stosunków pomiędzy ekumenicznym patriarchatem Konstantynopola a protestantyzmem.

Na końcu tomu drugiego znajduje się wykaz bibliograficzny dzieł zarówno greckich, jak również obcojęzycznych, oraz zamieszczono tu streszczenie całego dzieła w językach: francuskim, angielskim, niemieckim i włoskim, co ma nie małe znaczenie dla osób zainteresowanych niniejszą problematyką, ale nie znających języka greckiego.

Ks. Edmund Przekop